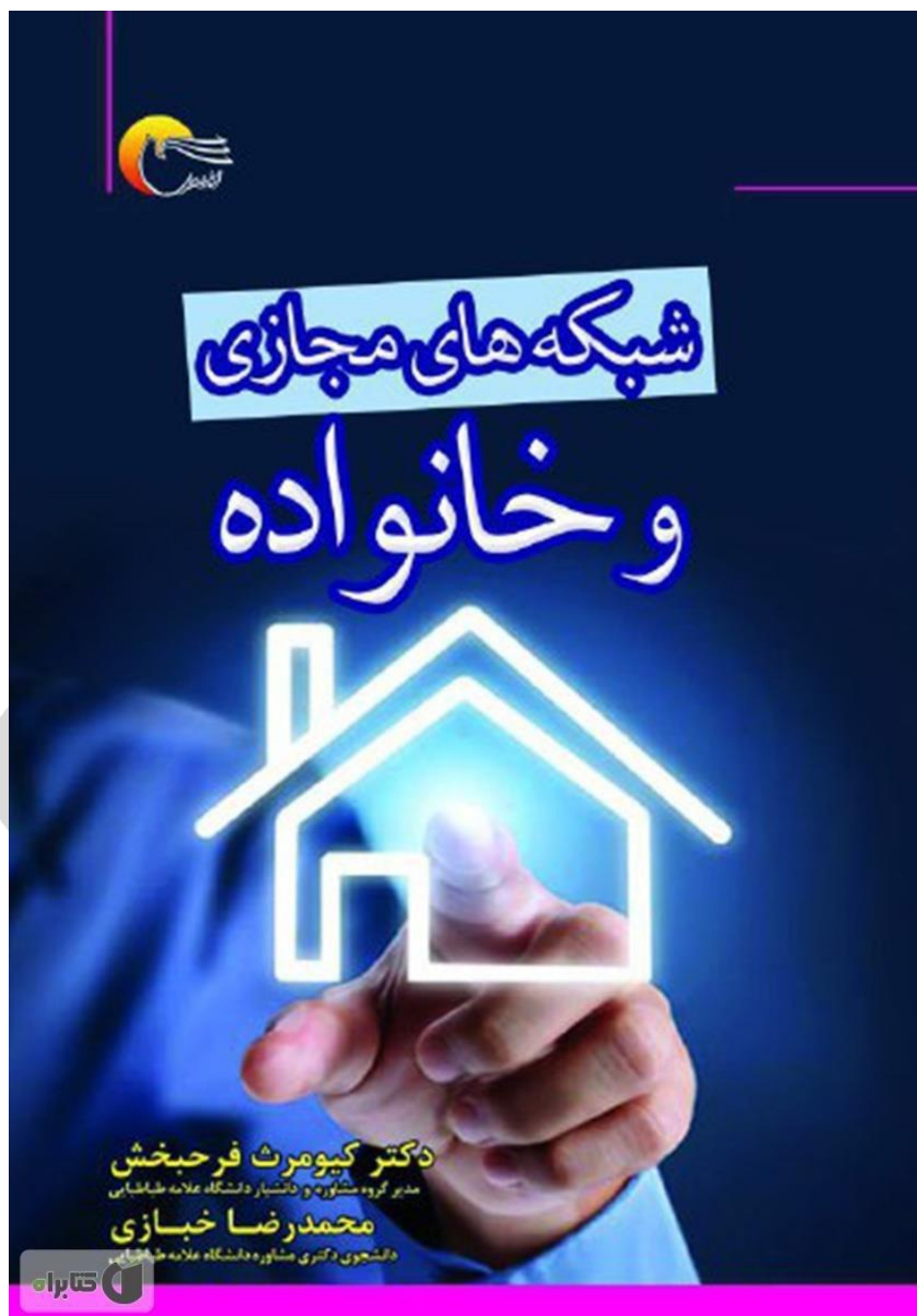

تلخیصی از کتاب

«شبکه‌های مجازی و خانواده»

بسم الله الرحمن الرحيم

شبکه‌های مجازی و خانواده

تألیف:

دکتر کیومرث فرحبخش

مدیر گروه مشاوره و دانشیار دانشگاه علامه طباطبائی

محمدرضا خبازی‌راوندی

دانشجوی دکتری مشاوره دانشگاه علامه طباطبائی

فهرست

مقدمه

بخش اول

رسانه ها و شبکه های مجازی

تعریف شبکه های اجتماعی مجازی و انواع آن

تاریخچه ظهور و گسترش شبکه های اجتماعی مجازی

تاریخچه شبکه های اجتماعی مجازی در ایران

نظارت والدین بر فرزندان

بخش دوم

شبکه های مجازی و تأثیرات آن بر خانواده

تأثیر شبکه های اجتماعی مجازی بر ارتباطات انسانی در خانواده

حمایت های اجتماعی و شبکه های مجازی

مراقبت، نظارت و حمایت والدین از طریق شبکه های مجازی و فناوری نوین

آسیب های نوپدید فضای مجازی

ارتباطات مجازی در مقایسه با ارتباطات چهره به چهره

عوارض استفاده نامتعارف از فضای مجازی بر روابط خانوادگی

تأثیر فضای مجازی بر ارزش ها، سنت ها و فرهنگ خانواده

هویت در خانواده و ارتباطات مجازی

فضای گپ و گفتگو در فرهنگ گفتمانی در خانواده ها و جامعه ی ایرانی

تأثیرات شبکه های ارتباطی مجازی بر عواطف و دخالت عاطفی در خانواده

شبکه های ارتباطی مجازی و تأثیرات آن بر مرزهای خانواده

تأثیر ارتباطات مجازی بر نقش های خانوادگی

تفاوت های جنسیتی زنان و مردان در ارتباطات مجازی

اثرات روانی و اجتماعی بازیهای کامپیوتری و فضای مجازی بر دانش آموزان و اعضای خانواده

تأثیر شبکه های مجازی بر زندگی زناشویی ایرانیان متأهل

سوء رفتار و زورگیری سایبری با افراد و اعضای خانواده

سایبر سکس و تهدیدهای آن برای خانواده ها

بخش سوم

مدیریت رسانه ها در خانواده

ارتقای سواد رسانه ای در خانواده

مراقبت و کنترل والدین و اولیای مدرسه و تدابیر پیش گیرنده برای آسیب های نو پدید

مدیریت شبکه های مجازی در خانواده

مقدمه

کامپیوتر، اینترنت، گوشی های هوشمند و نرم افزارهای کاربردی آن و دیگر فن آوری های حاصل از توسعه الکترونیک و علوم کامپیوتری، فقط یک نوع ابزار هستند و بسته به نگرش و مقاصد کاربران می توانند مضر و یا مفید باشند. در عین اینکه این ابزارها می توانند آسیب هایی به فرد، خانواده و نظام جامعه وارد کنند، در عین حال می توانند باعث تحول، پیشرفت، نوآوری، رشد، سلامتی و آسان شدن زندگی برای بشر شوند.

ظهور فضای سایبری و حجمی اطلاعات به انسان، امیدها و تهدیدهایی برای او داشته است. او در این فضا خود را تحت تأثیر رسانه ها و تکنولوژی های جدید و سیل اطلاعات به نحوی جدید تجربه می کند.

یکی از ویژگی های اصلی این شبکه ها قدرت برقراری نظام شبکه ای میان دوستان و افرادی است که دارای اشتراکات فکری و فرهنگی هستند. در این میان، شبکه های اجتماعی مجازی مطرح دنیا به دلیل در دسترس بودن، سرعت بسیار بالا و جذابیت های فراوانی که برای مخاطب ایجاد کرده اند، مخاطبان زیادی را به خود جلب کرده اند و به عنوان یک رسانه ی تاثیر گذار، بیشترین نقش را در تغییر فرهنگ ارتباطی و سبک زندگی مخاطبان خود ایفا می کنند.

استفاده ی مفرط از این فن آوری ها منجر به بروز آسیبهای نوپدید شده است. این آسیب ها ناشی از استفاده ی بیش از حد از ماهواره، بازی های رایانه ای، تلفن همراه و اینترنت است. بروز این آسیب ها می تواند زمینه ساز نوع جدیدی از آسیب های اجتماعی و روانی باشد. به همین دلیل، برنامه ریزی برای شناسایی، پیشگیری و کاهش آسیبهای نوپدید لازم و ضروری مینماید.

بخش اول: رسانه ها و شبکه های مجازی

تعریف شبکه های اجتماعی مجازی و انواع آن

شبکه های اجتماعی برخط (آنلاین) ابزارهایی هستند که از طریق ایمیل، پیامک، وب سایتهای مخصوص اشتراک گذاری عکس و ویدیو و ثبت نظرات در اینترنت، به آشنایی و ارتباط مردم با یکدیگر کمک می کنند.

فضای مجازی (اینترنت) که محصول رسانه های دیجیتال است، با سرعت زیادی جایگزین رسانه های مکتوب و دیداری و شنیداری مانند روزنامه، رادیو، تلویزیون و رسانه های مشابه آنها می شود.

تاریخچه ظهور و گسترش شبکه های اجتماعی مجازی

می توان تاریخ رسانه های ارتباطی را به دو قسمت تقسیم کرد؛ قسمت اول مربوط به تاریخ نوشتار است که به دو بخش خد و چاپ تقسیم می شود و قسمت دوم به رسانه های فنی مربوط است که ما را از اختراع تلگراف (سیستم آنالوگ) به سمت رسانه های دیجیتال و کامپیوتر می برد.

از سال ۱۹۹۵ تاکنون سایتها و شبکه های اجتماعی مختلف با قابلیت های متنوع و با استفاده از اینترنت و شبکه های اجتماعی به وجود آمده اند و اهداف خاصی را دنبال می کنند. بعضی از شبکه ها افکار شخصی را نشر می دهند و شبکه های دیگر بر ارتباطات خانوادگی، دوستانه، دانشگاهی یا کاری متمرکز شده اند. بعضی موضوعات خبری مطرح روز را نشان میدهند، علائق اعضا را مشخص می کنند و یا اینکه گاه همهی این امور را با هم انجام می دهند.

سایت های شبکه های اجتماعی که اجتماعات مجازی کاربران اینترنتی هستند، جزء خبرسازترین وب سایتهای سال های اخیر اینترنت محسوب می شوند و بخش قابل توجهی از فعالیت های کاربران را در خود جای داده اند. چهار شبکه ی اجتماعی توئیتر، فیسبوک، لینکدین و مای اسپیس از معروف ترین شبکه های مجازی جهانی هستند.

تاریخچه شبکه های اجتماعی مجازی در ایران

در ایران، در سال ۱۳۷۱، تعداد کمی از دانشگاههای کشور مثل دانشگاه صنعتی شریف و دانشگاه گیلان، با واسطه مرکز تحقیقات فیزیک نظری به اینترنت وصل شدند تا با دنیای خارج به تبادل ایمیل بپردازند. سال بعد، یعنی ۱۳۷۲، ایران نیز به شبکه اینترنت پیوست و نخستین رایانه ای که در ایران به اینترنت متصل شد، در مرکز تحقیقات فیزیک نظری بود.

در سال ۲۰۰۴ میلادی شبکه های اجتماعی مجازی با حضور شبکه اورکات تحت مالکیت شرکت گوگل، در میان کاربران ایرانی مورد توجه قرار گرفت. سپس با فیلتر شدن اورکات این اقبال خاموش شد. اولین شبکه ی اجتماعی مجازی ایرانی، کلوب ۳۱ است. این شبکه به دلیل دارا بودن بسیاری از ویژگی ها و استانداردهای شبکه های اجتماعی مجازی جهانی، همواره مورد توجه کاربران ایرانی بوده و در سال های اخیر نیز از جمله پایگاههای اینترنتی برتر داخلی بوده است. در این شبکه، امکانات متنوعی از جمله، بازی های آنلاین، اتاق های گفتگو به تفکیک موضوعی و امکان مشاهدهی تعداد افراد آنلاین در کل شبکه بدون ایجاد نام کاربری در آن وجود دارد.

دنبالر نیز از جمله میکروبلگهای اجتماعی ایرانی است که سرعت بالایی دارد. در این میکروبلگ هر کاربر می تواند پستی را به طول ۱۰۰۰ کاراکتر ارسال کند. کاربر برای بروزرسانی صفحه ی شخصی خود در دنبالر می تواند

علاوه بر اینترنت، از پیام کوتاه و نیز GPRS تلفن همراه استفاده کند. از دیگر شبکه های اجتماعی مجازی ایرانی می توان به فیس نما، پارس کلپ، آشیون، فرندفا، یوپلاس، ویوان فیس، آیتک، فیس فید و ... اشاره کرد.

نظارت والدین بر فرزندان

بین میزان نظارت والدین و ترتیب تولد فرزندان رابطه معنی داری وجود دارد؛ به این ترتیب که میزان حساسیت و شدت نظارت دائم والدین در مورد فرزندان اول و دوم بیشتر است. همچنین بین میزان نظارت و تعداد فرزندان رابطه معکوس وجود دارد؛ به این ترتیب که تقریب هرچه تعداد فرزندان بیشتر می گردد از شدت نظارت والدین کاسته می شود، در حالی که نظارت جدی همیشه و اغلب اوقات بیشتر، در خانواده های دارای یک یا دو فرزند اعمال می شود.

از میان سه نوع شیوه نظارت محدود کننده، فعال و انفعالی، ۷۰ درصد والدین برای نظارت بر استفاده فرزندان از تلویزیون از روش نظارت فعال، ۲۵ درصد از روش نظارت انفعالی و ۵ درصد از روش نظارت محدود کننده استفاده می کنند. بین نوع نظارت والدین و میزان تحصیلات آنان رابطه معنی داری وجود دارد، به این ترتیب که والدین بی سواد و کم سواد نظارت محدود کننده و انفعالی را بیشتر از سایر والدین در دیگر گروه های تحصیلی اعمال می کنند، در حالی که نظارت فعال بیشتر مورد استفاده والدین دارای تحصیلات دیپلم و عالی است. بررسی ها نشان می دهد نوع نظارتی که والدین بر استفاده فرزندان از تلویزیون اعمال می کنند، متناسب با جنس و سن فرزندان متفاوت است.

چنان که والدین، نظارت محدود کننده و انفعالی را بیشتر بر دختران و نظارت فعال را بیشتر بر پسران اعمال می کنند. همچنین نظارت محدود کننده بیشتر بر خردسالان (زیر ۷ سال)، نظارت انفعالی بر نوجوانان (۱۲ تا ۱۸ سال) و نظارت فعال بر کودکان (۷ تا ۱۱ سال) اعمال می شود.

تحقیقات نشان می دهد بسیاری از والدین از تاثیر روش های مداخله با نظارت بر استفاده از رسانه ها آگاه نیستند و از آن به درستی استفاده نمی کنند. درواقع بسیاری از والدین با وجود استفاده ی زیاد فرزندان از انواع رسانه های تصویری، هنوز تاثیر این رسانه ها و راه درست استفاده از آنها را نمی دانند. تلویزیون به دلیل اینکه گسترده ترین، پرمخاطب ترین و موثرترین رسانه تصویری محسوب می شود، می تواند استفاده ی مؤثر و مناسب از برنامه های این رسانه را به والدین آموزش دهد. این روش ها را می توان به راحتی برای استفاده از سایر رسانه های تصویری نیز به کار برد.

بخش دوم: شبکه های مجازی و تأثیرات آن بر خانواده

تأثیر شبکه های اجتماعی مجازی بر ارتباطات انسانی در خانواده

خانواده مأمنی است که بین اعضای آن بیشترین تعاملات کلامی و غیر کلامی صورت می گیرد. اما رسانه های جمعی، روزنامه، تلویزیون، ماهواره و با ورود خود به جامعه و نفوذ در خانواده ها روابط اجتماعی بین نظامهای اجتماعی را دچار تحول و دگرگونی کرده اند و آثار سازنده و گاه مخرب داشته اند. کارکرد مثبت از این لحاظ است که رسانه ها موجب گسترش آموزش و علوم و انتقال فرهنگ و تسریع در ارتباطات و... می شوند. اما کارکرد منفی آن، این است که موجب کمترشدن روابط اجتماعی و خانوادگی افراد از نظر عاطفی و کاهش ارتباط تعاملی بین افراد جامعه، رواج فرهنگ خشونت و ... و به تبع آن بحران ها و تعارضات بین جوانان و افراد خانواده می شود.

حمایت های اجتماعی و شبکه های مجازی

یکی از کارکردهای شبکه های مجازی مثل اینترنت تقویت ارتباطهای دوطرفه است که می تواند به نوعی حمایت اجتماعی منجر شود. حمایت اجتماعی می تواند براساس ارتباط گروهی از افراد که از طریق رایانه به طور مرتب برقرار می شود به دست آید؛ زیرا با این ملاقات ها و گپ زدن بین اعضا، نوعی همسانی و آشنایی به وجود می آید که دارای ارزش ها، معیارها، زبان، علائم و ابتکارات مخصوص به خود است و تک تک افراد با این هنجارها خود را هماهنگ می کنند.

ایجاد این نوع اجتماع، پویایی گروهی و حمایت اجتماعی به وجود می آورد، به خصوص برای کسانی که شرایط محیطی ایجاب می کند که در خانه بمانند. این حمایت اجتماعی که در گذشته با شبکه ی همسایگی، فامیل و خانواده و ارتباطات بین آنها به دست می آمد و اکنون بسیاری از جوامع آن را از دست داده اند، به راحتی از طریق اینترنت به دست می آید. امروزه می توان از همین ظرفیت اینترنت برای ایجاد پیوندهای خانوادگی و اجتماعی استفاده کرد، به طوری که در مواقع بحرانی و مشکلات، خانواده ها و نظام های اجتماعی بتوانند از اعضای خود حمایت کنند.

تحقیقاتی که انجام شده حاکی از این است که ارتباطات گروههای اجتماعی در فضای مجازی نسبت به ارتباطات چهره به چهره در دنیای واقعی دارای مزایایی است؛ از جمله: (۱) دسترسی آسان به گروه، (۲) نامشخص بودن نام و هویت فرد به او این امکان را می دهد که بعضی از خودافشاییها را بدون ترس و واژه انجام دهد، (۳) امکان برقراری ارتباط با دیگران، (۴) استفاده از گروههای حمایتی اینترنتی به عنوان پشتوانه عملکرد.

مراقبت، نظارت و حمایت والدین از طریق شبکه های مجازی و فناوری نوین

یکی از آثار مثبت اینترنت استفاده از مطالب علمی و به روز کردن اطلاعات و دسترسی به فناوری های روز برای توسعه علم، دانش و نوآفرینی است. فضای رایانه ای محیطی مناسب برای خیال پردازی ذهن افراد است. این فضا منبع دانش و محل تکامل ایده های تازه است که دنیایی از سرگرمی های شگفت انگیز در یک جهان مجازی ایجاد کرده است.

کیفیت آزادی بخشی اینترنت، کاربران اینترنتی را دعوت می کند تا به تفکر، تجربه، بازی، فعالیتهای گروهی و ارتباط بپردازند. اینترنت همواره محیطی را خلق کرده است که همگان می توانند با تکیه بر توانایی ها و استعداد های خود دست به ابداع و خلاقیت بزنند. از میان رفتن محدودیت مکان و زمان، نبود کنترل و انتقاد، ناشناس ماندن، امکان خیال پردازی و تنوع محیط های اینترنتی، فرصت مناسبی را برای بروز خلاقیت فراهم می کند

آسیب های نوپدید فضای مجازی

در عین اینکه رسانه های جمعی و دیجیتالی کارکردهای مثبت دارند، آسیب هایی از سوی آنها متصور است که «آسیب های اجتماعی نوپدید فضای مجازی» نامیده می شوند. منظور از آسیب های نوپدید فضای مجازی، آن دسته از آسیب های اجتماعی است که با استفاده از اینترنت در ارتباط هستند.

انزوای الکترونیک (انزوا و دور ماندن از محیط های واقعی اجتماع)، بمباران اطلاعات الکترونیک، خشونت الکترونیک، پورنو گرافی الکترونیک، اعتیاد الکترونیک، شکل گیری و ترویج سریع شایعات و اخبار کذب، تبلیغات ضد دینی و القای شبهات، نقض حریم خصوصی، افراد، تأثیرات منفی رفتاری، بحران هویت جوانان از انواع آسیب های نوپدید فضای مجازی می توان نام برد.

فضای مجازی می تواند امنیت اجتماعی را مورد تهدید قرار دهد؛ زیرا اینترنت با وجود این که می تواند به عنوان ابزاری قدرتمند در عرصه اطلاع رسانی به کار گرفته شود، ولی این فن آوری مدرن با تمام فوایدی که دارد، تهدیدها و خطرهایی نیز برای جامعه و بشر داشته است، به طوری که امروزه، بخش عمده ای از جرائم مربوط به حوزهی کامپیوتر، اینترنت و فضای مجازی، امنیت اجتماعی را هدف قرار داده اند.

ارتباطات مجازی در مقایسه با ارتباطات چهره به چهره

یک فرد بیشترین دوران عمر خود را در داخل خانواده و در ارتباط با اعضای خانواده می گذراند. در این ارتباطات، تعاملات کلامی و عاطفی بین اعضا شکل می گیرد و سبک زندگی و هنجارهای تربیتی زندگی خانوادگی به فرزندان آموخته می شود. با ورود رسانه های ارتباط جمعی و اخیراً اینترنت و موبایل های هوشمند، ارتباط رودررو با اعضای خانواده ها به کمترین حد خود رسیده است. نتیجهی چنین وضعی سست شدن روابط در خانواده و اختلال در

کارکردهای خانواده است. اینترنت و شبکه های مجازی امکان دارد جانشینی با سایر انواع فعالیتهای اجتماعی محسوب شود و حتی ممکن است جایگزینی برای روابط قدرتمند اجتماعی و خانوادگی نیز به حساب آید.

استفاده بیش از حد از کامپیوتر خانگی و اینترنت، می تواند به کاهش مهارت های اجتماعی کاربر و اعتیاد به کامپیوتر منجر شود. اعتیاد اینترنتی، انسانها را به افرادی منزوی تبدیل می کند و بر روابط اجتماعی آنها تأثیر می گذارد. بهره وری و بازدهی کاری کاربران اینترنت، در نتیجهی استفادهی بیش از حد از اینترنت، پایین می آید. آنها با تاخیر به محل کار می روند و دچار کم کاری می شوند. عدم تحرک جسمی و چاقی به همراه علائمی مانند کمردرد، دردپشت و ماهیچه ها، از پیامدهای دیگر این مسأله اند. این کاربران حتی در صورت کناره گیری از اینترنت، دچار علائم اختلال می شوند.

عوارض استفاده نامتعارف از فضای مجازی بر روابط خانوادگی

۱. پرشدن اوقات فراغت خانواده با سرگرمی های جدید

۲. ایجاد فاصله بین فرزندان و والدین و خودکفایی فرزندان در گذران اوقات فراغت

یکی از شیوه های تربیت و بزرگ شدن فرزندان، بازی کردن و همبازی شدن با آنهاست. والدین از این طریق وارد دنیای کودکان می شوند و با آنان ارتباط صمیمانه با برقرار می کنند. امروزه دنیای کودکان را تلویزیون، ماهواره، اینترنت، موبایل احاطه کرده است. این ابزارهای جذاب و گول زننده فرصت ارتباط خانواده با اعضای خود را گرفته و منجر به سردی روابط شده است.

رسانه های جمعی و به ویژه رسانه های دیداری و شنیداری امکان ارتباط بین فردی چهره به چهره برقرار نمی کنند و به جای فضای اجتماعی در خانواده بیشتر به فضای انفرادی دامن می زنند. در نتیجه افراد خانواده به جای ارتباط رودررو و صمیمی با یکدیگر با ابزارهای الکترونیکی با هم ارتباط برقرار می کنند که ارتباطی فاقد بار عاطفی و احساسی است. پیوند اعضای خانواده و ارتباط کلامی و عاطفی قوی از عوامل کاهش شکاف بین نسلی است. زمانی که اعضای خانواده باهم وارد گفتگو و تعامل کلامی می شوند، به ایجاد تفاهم و درک متقابل یکدیگر کمک می کنند و فضای خانواده را توأم با صمیمیت و دوستی می کنند. گفتگوی موثر شامل دو مولفه است: مهارت گوش دادن و مهارت همدلی؛ که به وسیله ی آنها اعضای خانواده به تفاهم و درک یکدیگر نائل می شوند.

مشکلات بالقوه حاصل از ارتباطات مجازی:

۱. سوء تفاهم و درک نادرست: مشکلاتی که به دلیل فناوری است و منجر به سوء تفاهم و برداشت ناصحیح از ارتباطات می شود. روش اصلی در ارتباطات برخط بر اساس تعاملات مبتنی بر متن است که این ویژگی ممکن است باعث سوء تفاهم شود. در ارتباطات اینترنتی عبارت های بیان گر چهره، زبان بدن و تن صدا حضور ندارد که همین عامل ممکن است منجر به سوء تفاهم شود و ارتباطات عاطفی بین اعضای گروه را محدود کند. سوء تفاهم ها می تواند به سوء برداشت، دعوا و مجادله ی بین اعضای گروه منجر شود که ممکن است بعضی از آنها گروه را ترک کنند.

۲. اطلاعات غلط: بعضی از اطلاعات منتشر شده در گروهها ممکن است ناصحیح و بی اعتبار باشند؛ مثلا اطلاعات در مورد سلامت و بهداشت ممکن است توصیه های غلط به مخاطبان بدهند و یا درمان های علمی و مستند را نادیده بگیرند. این عوامل می تواند اثر منفی بر مشترکان این گروهها داشته باشد.

۳. کناره گیری از ارتباطات رودررو: کسانی که زمان زیادی صرف ارتباطات مجازی می کنند از ارتباطات چهره به چهره محروم می شوند. بعضی از نظریه های قبلی بیان می کنند که استفاده ی مفرط از اینترنت منجر به انزوای اجتماعی از فامیل و دوستان می شود که خود باعث افسردگی می گردد. تحقیقات دیگر ادعا دارند که استفاده ی مفرط از اینترنت و فضای مجازی به کاهش ارتباط با فامیل و دوستان منجر می شود و از طرف دیگر تنهایی، افسردگی و عوامل استرس زای روزانه ی زندگی را بیشتر می کند.

۴. زورگویی و فریبکاری اینترنتی.

تاثیر فضای مجازی بر ارزش ها، سنت ها و فرهنگ خانواده

خانواده اولین و بنیادی ترین نهاد موجود در جامعه است که هم ضامن سلامت و هم عامل بقای جامعه تلقی می شود. یکی از کارکردهای خانواده در جوامع، انتقال ارزش ها، هنجارها و فرهنگ به فرزندان و نسل های بعدی جامعه است که به آن جامعه پذیری گفته می شود. از این لحاظ است که بیان می شود خانواده شخصیت فرزندان را ساخته و آنان را منطبق و سازگار با الگوهای جامعه بار می آورد.

هجوم اطلاعات و محتواهای حاصل از دوران انفجار اطلاعات، جوامع سنتی را با تضاد ارزشی حاصل از برخورد فرهنگ ها و هنجارها روبرو کرده است. سنت ها و هنجارهای حاکم بر جوامع صنعتی مدرن با ارزش های جوامع سنتی و عموما جمع گرا متفاوت است. این رسانه ها عموما محصول جامعه ی غرب هستند و با خود فرهنگ حاکم بر این نظام ها را انتقال می دهند. این پدیده، فرآیند جامعه پذیری را در جوامع سنتی مختل و یا کند می کند.

مهم ترین چالش های ورود تکنولوژی مدرن اطلاعاتی برای خانواده های جوامع شرقی:

- جایگزینی ارزش های دینی خانواده ها با فرهنگ و ارزش های غربی

- ترویج مادی گرایی و کمرنگ شدن معنویت در خانواده

- مصرف گرایی افراطی در خانواده ها

خانواده ها معمولا دوست دارند فرزندان شان موفق شوند و بهترین کارکرد را از لحاظ اجتماعی داشته باشند و چون خود الگویی مناسب برای این کار ارائه نمی دهند، به وسایل ارتباطی جمعی رجوع می کنند و بچه ها را به این وسایل می سپارند. از آنجا که دیگر، هنجاری برای حصول بر موفقیت وجود ندارد، لذا انسان ها منفعل و تأثیرپذیر می شوند و تحت نفوذ رسانه ها سعی می کنند خود را با جامعه همرنگ کنند. در نتیجه در شهرهای بزرگ توده های تنها منزوی و از خودبیگانه شکل می گیرند.

در اثر این بیگانگی و فاصله بین والدین و فرزندان شکاف ارزشی بین نسل ها اتفاق می افتد که با زبان و درک یکدیگر از رویدادها بیگانه هستند. شکاف نسلی به اختلافات مهم بین دو نسل در تجربه، ارزش ها، و هنجارها و به طور کلی به اختلاف و شکاف فرهنگی در خور توجه بین دو نسل گفته می شود. روزنامه ها، نشریات ادواری، مجلات، تلویزیون و رسانه های نوین ماهواره ای و الکترونیکی که توسط گروه های مختلف اجتماعی مثل کودکان، نوجوانان، جوانان و بزرگسالان مصرف می شوند، نگرش و عقاید آنها را تحت تأثیر قرار می دهند. این ابزارها عوامل مهم شکاف نسلی هستند که انواع گوناگون اطلاعات و محتواها را (به ویژه هنجارها و ارزشهای انتقال می دهند.

در این قسمت پیشنهاداتی ارائه می شود تا بر مبنای آن خانواده ها در مواجهه با تأثیرات رسانه های مدرن اطلاعاتی بتوانند در تربیت فرزندان خود مؤثرتر عمل کنند و ارزش های اخلاقی معنوی انسان ساز را به نسل های بعدی جامعه برسانند:

۱. در سالهای اولیه ی ازدواج برای پر کردن اوقات فراغت، تفریحات دسته جمعی، مسافرت و دید و بازدید با خانواده های گسترده صورت بگیرد.

۲. خانواده ها برای درونی کردن ارزش های سنتی و دینی در فرزندان خود از روش متقاعد کردن و ملایمت استفاده کنند.

۳. برای آگاه سازی کودکان و جوانان با وسایل ارتباط جمعی، فن آوری های مدرن و محتواهای آنها و پیشگیری از تغییر ناگهانی نگرش ها، گرایش ها و ارزش های آنان، بهتر است خانواده ها نحوه ی کار کرد، تأثیرگذاری و مواد موجود در این وسایل را به طور دوستانه با فرزندان خود مورد بحث قرار دهند و استفاده ی صحیح و مؤثر را به آنها آموزش دهند.

هویت در خانواده و ارتباطات مجازی

هر شبکه‌ی اجتماعی، فرهنگ ارتباطی خاص خود را دارد، یعنی منش و رفتار منحصر به فردی با خود حمل می‌کند که شامل گفتار، ظاهر، نگرش، رفتار و... است. به همین دلیل هر شبکه‌ی اجتماعی بر پایه‌ی سیاستهای راهبردی خود، هویت و ارزش‌های مطلوب خود را ترویج می‌کند و به این ترتیب نقشی غیرقابل انکار را در فرهنگ عمومی ایفا خواهد نمود، که در درازمدت این تغییرات در هویت و منش واقعی فرد و جامعه مؤثر خواهد بود.

تحولات بزرگ فناوریهای های مدرن رسانه‌ای، خانواده‌ها را با فرهنگها و الگوها و سبکهای متفاوت زندگی آشنا می‌کند که منجر به ترویج ارزش‌های مدرن و جایگزینی با ارزش‌های سنتی و بومی می‌شود.

آشنایی خانواده‌ها با ارزش‌ها و الگوهای متفاوت فرهنگی، آنان را برای پیدا کردن معنا و جهت زندگی آشفته می‌کند و در مقابله با مشکلات روزمره و خانوادگی ناتوان می‌سازد. تزریق ارزشها و نگرش‌های متفاوت به خانواده موجب تصمیم‌گیری‌های متعارض می‌شود و وحدت و یگانگی را از بین می‌برد. در نتیجه عضو خانواده در یافتن و تثبیت هویت خود متزلزل می‌شود. در گذشته خانواده تنها مرجع هویت‌یابی بود و بدین طریق اعضای خانواده جایگاه خود را در جامعه می‌پذیرفتند. امروزه با هجوم ارزش‌ها و سبکهای متفاوت از ماهواره، اینترنت، خانواده‌ها دربارهی ارزش‌های بومی و سنتی خود دچار شک و تزلزل شده‌اند و در بحران هویت به سر می‌برند.

یکی از منابع هویت بخشی که امروزه رسانه‌های ارتباطی و تبلیغات همراه با آنها ترویج می‌کنند، تغییراتی است که در مد و یا سبک لباس پوشیدن، آرایش بدن، آشپزی، هنر و معماری صورت می‌گیرد. این تجمل‌گرایی می‌تواند هزینه‌های زیادی را برای خانواده ایجاد کند و فشارهای روحی روانی بر نان‌آور خانواده وارد سازد.

یکی دیگر از منابع هویت بخشی که از رسانه‌های ارتباطی تبلیغ می‌شود، نقش‌ها و نگرش‌های جنسیتی است. رسانه‌ها در شکل سنتی و الکترونیکی آن به طور نهان و آشکار نگرش‌های جنسیتی را به مخاطبان خود القا می‌کنند.

موبایل‌ها مخصوصاً نسل‌های هوشمند آن ابزارهایی هستند که امکان همه‌گونه ارتباطات را فراهم کرده‌اند: همچون ۱. امکان ارتباط دوسویه یا چند سوییچی دائمی؛ ۲. قابل برنامه‌ریزی بودن ارتباطات؛ ۳. انتخابی بودن پذیرش ارتباطات؛ ۴. انتخابی بودن، در دسترس بودن و در دسترس نبودن؛ ۵. استفاده‌های چندمنظوره رسانه‌ای، گوش دادن به رادیو، موسیقی و تماشای تلویزیون و ورود به جهان مجازی اینترنت. این قابلیتها، ویژگی‌هایی هستند که هویت و خواسته‌های فرد را معنا می‌بخشند.

فضای گپ و گفتگو در فرهنگ گفتمانی در خانواده ها و جامعه ی ایرانی

از فضای مجازی می توان ارتباطات خانوادگی را با خانواده های گسترده استحکام بخشید و امکان گردهمایی ها و جلسات خانوادگی را میسر کرد که هم اعضای خانواده در دیدارها و صله رحمتها از دیدن همدیگر لذت ببرند و به سلامت روح روان خود نیز کمک کنند، هم با استفاده از این فضا و شبکه های ارتباطی نوین می توان امکان گردهمایی های خانوادگی را با گفتگو و چت فراهم کرد. اما رسانه ها کارکرد دوگانه دارند و از آنها می توان برای رشد فضایل اخلاقی و یا انحراف از آنها استفاده کرد.

فضای اینترنت فضایی بدون نظم و نامطمئن است و فرد برای اینکه بداند به دنبال چه موضوعی است باید شناختی درست از خود و نیازهایش داشته باشد. به همین دلیل کارشناسان راهکار «فضای سنتی ایرانی و محلات ایرانی» را برای حل مشکلات ارتباطات اینترنتی پیشنهاد می کنند، به این شکل که نسلی از مادران و پدران به دنیای اینترنت و مجازی وارد شوند که همچون محلات قدیمی بتوانند کنترل آسیب ها و نهادینه کردن هنجارهای جهان واقعی را در جهان مجازی امکان پذیر سازند.

تاثیرات شبکه های ارتباطی مجازی بر عواطف و دخالت عاطفی در خانواده

در اثر ورود فناوری های جدید، خانواده ها تحت تأثیر ارزش های آن قرار می گیرند و فضای صمیمی و عاطفی خانواده در اثر کم ارزش شدن هنجارهای اخلاقی و دینی سست می شود و کانون گرم خانواده به فضای پراضطراب و بی ثبات برای رشد و تربیت فرزندان تبدیل می شود. این فناوری ها فضای خانواده را به فعالیتهای فردی تبدیل می کند و فردگرایی و لذت طلبی برآن چیره می شود. در چنین شرایطی خانواده جایگاه و ارزش خود را از دست می دهد.

از طرف دیگر تخصص گرایی و تمایل به کار و سودآوری بیشتر، زن و مرد را به رقابت های ناسالم می کشاند که منجر به سردی روابط والدین و از هم پاشیدگی کانون خانواده می شود. سر و کار داشتن با ابزارها و رسانه های مدرن فرصتی برای ابراز محبت و ارضای نیازهای عاطفی باقی نمی گذارد. بیشتر اوقات افراد به کار و کسب و درآمد می گذرد و اوقات دیگر هم با فناوری های رسانه ای پر می شود. در نتیجه سرگرمی و بازی های مجازی با ابزارهای مدرن هوشمند جایگزین روابط عاطفی اعضای خانواده شده است. نتیجه اینکه اعضا دچار کمبود محبت می شوند.

یکی از عواملی که می تواند از آسیب هایی حاصل از فن آوری مدرن رسانه ای که به آن اشاره شد، پیشگیری کند، آشنایی خانواده با مفهوم هوش هیجانی است. با ارتقا و پرورش هوش هیجانی می توان ارتباطات اجتماعی مؤثر برقرار کرد، به طوری که نیازهای اساسی طرفین ارتباط به نحو سالم ارضا شود.

هوش هیجانی یک عامل اساسی برای مؤثر بودن ارتباطات مجازی است؛ زیرا سطح بالای هوش هیجانی، ارتباطات مؤثر در بین اعضای یک گروه را تسهیل می کنند. آنها پیشنهاد می کنند که سازمان ها و نامهای اجتماعی، مثل خانواده باید منابعی را برای ارتقای هوش هیجانی اعضای تیم های مجازی صرف کنند تا آنها را رشد بدهند. این نهادها می توانند خودآگاهی، خودکنترلی و آگاهی اجتماعی را در افراد خود ارتقا دهند تا بتوانند با چالش هایی که در محیط مجازی ایجاد می شود به طور مؤثرتری مقابله کنند.

شبکه های ارتباطی مجازی و تأثیرات آن بر مرزهای خانواده

با ورود رسانه ها و وسایل ارتباطی پیشرفته، مرزبندی ها در زندگی خانوادگی و خصوصی اعضای جامعه و خانوادهها کم رنگ و آسیب پذیر شده است. اگر ما عکس، ویدیو و اطلاعات شخصی خود را در اینترنت قرار دهیم، دیگر قادر به کنترل آن نخواهیم بود. چه بسا اطلاعات ما به دست والدین، مربی، کارفرما، مجرم، یا شرکتهای دیگر بیفتد. بنابراین از کارکردهای منفی شبکه های اجتماعی مجازی و اینترنت نقص حریم خصوصی افراد است.

تحقیقات نشان می دهد که مصرف ماهواره و رسانه ها سبک پوشش افراد را تحت تأثیر قرار می دهد. مهم ترین سبک رفتار اجتماعی مؤثر در رعایت حجاب، رفتار ارزشی دینی می باشد و سبک مؤثر در رد آن، رفتار ارزشی غیردینی است. همچنین نتایج نشان می دهند که مصرف ماهواره و اینترنت در سبک رفتار ارزشی (دینی و غیر دینی) مؤثرند؛ بدین ترتیب که با افزایش ساعات مصرف ماهواره با هدف تفریح و سرگرمی، رفتار دینی نسبت به حجاب، کاهش و رفتار ارزشی غیردینی نسبت به آن افزایش می یابد.

تأثیر ارتباطات مجازی بر نقش های خانوادگی

در واقع پیام هایی که از رسانه ها پخش می شود، گاه در تعارض با ارزش ها و هنجارهای بومی و سنتی موجود در خانواده قرار می گیرد و موجب پدید آمدن انتظاراتی می شود که قصد برآورده کردن آن با وجود ندارد و یا با مشکل مواجه می شود؛ زیرا زوجین پذیرش انتظارات جدید طرف مقابل و عمل به آنها را به نوعی زیر سؤال بردن ارزش ها و هنجارهای پذیرفته شده ی خود می دانند و آنها را در تقابل با فرهنگ خود می بینند که این امر خود می تواند زمینه ساز بروز بحران های خانوادگی شود.

عوارض پدیده اعتیاد به اینترنت و شبکه های اجتماعی در مورد نقش ها و وظایف خانوادگی:

- اختلال در مهارتهای اجتماعی فرزندان و گوشه گیری آن ها
- نبود تمرکز در تربیت فرزندان و کاهش کارکرد جامعه پذیری خانواده در آموزش نقش های اجتماعی

تفاوت های جنسیتی زنان و مردان در ارتباطات مجازی

زنان بیشتر از مردان تمایل دارند در تیم های مجازی ارتباط برقرار کنند. آنها بیشتر بر وظایف و هماهنگی تأکید می کنند و سعی بر به دست آوردن اعتماد دارند، درحالی که مردها بیشتر به منظور تثبیت پایگاه و تسلط خود، در تیم های مجازی عضو می شوند.

به دلیل جو بی اعتمادی حاکم بر فضای مجازی، معمولاً دختران اطلاعاتی را ثبت نمی کنند که بتوان براساس آن موقعیت فیزیکی شان را تشخیص داد، ولی پسران معمولاً اطلاعات بیشتری از موقعیت و محل شان ارائه می دهند. از کارکردهایی که کاربران ایرانی از تلفن همراه انتظار دارند، ارضای نیاز به امنیت و آرامش (در سایه ی در دسترس بودن) و «نیاز به تعلق خاطر داشتن» بوده است.

اثرات روانی و اجتماعی بازیهای کامپیوتری و فضای مجازی بر دانش آموزان و اعضای خانواده

بازیهای رایانه ای دنیای آموزش و خانواده ها را متحول کرده و اوقات زیادی از افراد جامعه را به خود اختصاص داده است. برخی محققان معتقدند که انجام بازی های رایانه ای به میزان معتدل و کنترل کننده ای موجب رشد اجتماعی و تخلیه هیجانی در کودکان می شود. برخی دیگر معتقدند که استفاده از این بازی ها می تواند آثار مثبت آموزشی داشته باشد و به یادگیری آنها کمک کند. از این رو در سال های اخیر مفهوم آموزش به کمک رایانه رایج شده است.

بازی های جدید اینترنتی باعث کم تحرکی و چاقی میشود و در آنها ارتباط عاطفی هیجانی مؤثر سالم برقرار نمی شود. می توان انواع بازی های رایانه ای را نام برد که امروزه رایج هستند و برای اطلاع خانواده ها بعضی از آنها در اینجا نام برده می شود: بازی های پرهیجان، بازی های پرشی، بازی های مسابقه ای، بازی های تیراندازی، بازی های مبارزهای، بازی های ماجراجویی، بازی های نقش پذیری، بازی های شبیه سازی، بازی های راهبردی، بازی های معمایی، بازی های کازینویی، بازی های ورزشی، بازی های بقایی – ترسناک.

آثار مثبت اینترنت و شبکه های مجازی را برای دانش آموزان و خانواده ها:

۱. اینترنت می تواند به عنوان ابزاری برای آموزش از راه دور و کسب اطلاعات در سریع ترین زمان استفاده شود؛

۲. اینترنت می تواند به عنوان ابزاری برای ایجاد وبلاگهای علمی آموزشی و انتقال سریع اطلاعات به کار رود؛

۳. باتوجه به گستردگی و دسترسی همگانی به اینترنت می توان از آن برای ارتقای سطح اطلاعات عموم جامعه استفاده کرد.

اثرات مخرب بازی های اینترنتی بر کودکان:

۱. کودکانی که ساعت های طولانی بازی رایانه ای می کنند، منطقه پیشانی مغزشان تکامل نمی یابد. منطقی پیشانی نقش بسزایی در تکامل و رشد حافظه، توجه و یادگیری دارد. این افراد توانایی کمتری در کنترل رفتار خود دارند و ممکن است خشونت ورزی بیشتری از خود نشان دهند.

۲. بازی های رایانه ای منجر به انواع مشکلات جسمانی و روانی می شود؛ مشکلاتی از قبیل: درد مفاصل در مچ دست، گردن و انگشتان، شب ادراری و بی اختیاری مدفوع در کودکان، حمله های صرعی

۳. بازیهای رایانه ای منجر به منفعل شدن و گوشه گیری و تنهایی کودکان می شود و این روند در بزرگسالی ادامه می یابد.

علائم اختلال اعتیاد به اینترنت:

الف. نشانه های رفتاری: این نشانه ها عبارت اند از مشکلات درسی شغلی یا بین فردی، کناره گیری، بی توجهی و غفلت از خانواده، شغل و یا مسئولیتهای شخصی، خستگی بیش از اندازه، تغییر در سبک زندگی به منظور وقت بیشتر برای رفتن به اینترنت، کاهش عمومی قابل ملاحظه فعالیت های جسمانی، محرومیت و تغییر در الگوی خواب به منظور صرف وقت بیشتر برای استفاده از اینترنت، دروغ گویی به خانواده، دوستان و درمان گر به منظور پنهان کردن مدت زمان استفاده از اینترنت، ماندن در اینترنت بیش از آنچه قصد آن وجود دارد و نشانه های ناخوشایند ناشی از ترک اینترنت.

ب. نشانه های شناختی غیرسازشی: عبارت اند از افکار وسواسی دربارهی اینترنت، فقدان یا کاهش کنترل کاربری سالم، انتظار بازگشت به فضای مجازی، صرف وقت و مخارج زیاد برای اینترنت، کاهش فعالیتهای لذت بخش و سرگرمی های قبلی برای استفاده از اینترنت، کناره گیری از دوستان قدیمی واقعی به جای دوستان اینترنتی، احساس گناه، نگرانی و اشتغال ذهنی در ناتوانی برای توقف استفاده از اینترنت و احساس این که اینترنت تنها دوست فرد است.

تأثیر شبکه های مجازی بر زندگی زناشویی ایرانیان متأهل

روابط اینترنتی فرازناشویی و یا خیانت اینترنتی یکی از معضلات جامهی مدرن امروز است. این گونه روابط، به اعتماد میان زوجین آسیب می زند و موجب تعارضات زناشویی و حتی طلاق می شود. تعاملات اینترنتی جنسی ممکن است با یک بحث بین طرفین آغاز شود و تا آنجا پیش رود که طرفین کلمات تحریک کننده جنسی رد و بدل کنند و با داشتن دوربین های دو طرفه عکس هایی از بدنشان را برای یکدیگر ارسال کنند و حتی به خودارضایی هم متوسل شوند.

نتایج تحقیقی که در کشور انجام شده است، نشان می دهد خانواده هایی که اعضای آن ها بدون نظارت از اینترنت استفاده می کنند، به طور معنا داری از مشکلات اخلاقی و انحرافات جنسی و زناشویی دارند و بحران هویت در فرزندان نوجوان آن ها بیشتر است.

پیشنهادهای برای کاهش اثرات سوء اینترنت و شبکه های مجازی بر زندگی زناشویی خانواده های ایرانی: نظارت زوجین بر رفتار یکدیگر و خودکنترلی خانواده ها به دور از سوء ظن و تجسس

آموزش و آگاه سازی زوجین جوان در خصوص فرصتها و تهدیدات این شبکه های اجتماعی و آموزش های بهداشتی و جنسی زوجین قبل از ثبت عقد؛

ارائه ی آموزش های تخصصی تر به خانواده ها در خصوص امنیت در فضای مجازی و خطرات ناشی از استفاده از فیلترشکن ها و حفروهای امنیتی ناشی از استفاده از این شبکه ها؛

توسعه شبکه های اجتماعی مجازی بومی و سالم در جهت اعتلای جایگاه خانواده ایرانی؛

گسترش مراکز مشاوره ی خانواده و بهداشتی و جنسی در جهت ارائه ی اطلاعات صحیح به زوجی و تقویت وب سایتهای مشاور دای امین جهت پاسخگویی به سوالات خصوصی و شخصی زوجین؛

پیگیری موضوع نقض حریم خصوصی افراد و دخالت در امور داخلی کشورها

سوء رفتار و زورگیری سایبری با افراد و اعضای خانواده

باتوجه به استفاده ی گسترده از اینترنت و فضای مجازی، خانواده ها، جوانان، نوجوانان و کودکان همه روزه در معرض تهدیدهای اینترنتی قرار دارند. معروف ترین تهدیدهای اینترنتی شامل: محتوای نامناسب مثل پورنوگرافی، زورگیری سایبری، در دام شکارچیان جنسی افتادن، سرقت از کارتهای اعتباری، کلاهبرداری مالی، فریب کاری برای دسترسی به گذرواژه های خصوصی، هک کردن، دانلودهای ناایمن و ویروس ها. زورگیری سایبری یک نوع سوء استفاده و آزار بر خط است. آمارها نشان می دهد که یک نفر از سه نوجوان ۱۲ تا ۱۷ ساله تهدیدهای برخط را تجربه کرده اند؛ در حالی که دختران بیشتر، قربانی زورگیری سایبری می شوند (۳۸ درصد دختران در مقابل ۲۶ درصد پسران).

از آنجا که کنترل به عنوان مهم ترین مشخصه ی ارتباطات اینترنتی و مجازی از بین می رود، در آزار و اذیت های اینترنتی تفاوت هایی در بین دو جنس دختر و پسر وجود دارد، به طوری که دختران در فضای مجازی در خطر هتاک و فشارهای تجاوزکارانه ی کاربران پسر قرار دارند؛ که این امر باعث حالت تدافعی در دختران می شود. اذیت و آزار اینترنتی کنترل موقعیت را از کاربر می گیرد، به همین دلیل تنفر برانگیز است و از طریق هک کردن و

ارسال فایل های مستهجن و دزدیدن اطلاعات شخصی افراد و در اختیار دیگران قرار دادن آن، انجام می شود که این امر نوعی تجاوز به حریم و شخصیت فرد محسوب می شود.

سایبر سکس و تهدیدهای آن برای خانواده ها

اعتیاد به مسائل جنسی از طریق اینترنت به موضوع فرار از واقعیت اشاره می کند که طی آن زمان، پول، عواطف و انرژی به گونه ای صرف اینترنت می شود که روز به روز از کنترل فرد خارج می شود. محققان هرزه نگاری را توصیف یا نمایش فعالیتهای جنسی در هر رسانه ی ارتباطی به قصد احساس شهوانی تعریف می کنند.

توصیه های برای والدین جهت حفاظت از نوجوانان از قربانی شدن برخط:

۱. والدین با نوجوانان خود در مورد فعالیتهای اینترنتی و شرکای تعاملی در آن صحبت کنند. والدین به نوجوانان در مورد دوست شدن با افراد غریبه ای که در دنیای بیرون خط ملاقات نکرده اند، تذکر بدهند و در مورد خطرات متجاوزان جنسی متناسب با سطح درک و سن آنها صحبت کنند.
۲. والدین با نوجوانان برای حفاظت از حریم خصوصی برخط خود صحبت کنند تا اطلاعات محرمانه و شخصی را در اینترنت قرار ندهند. همچنین آنها راهبردهای فناورانه و تکنیکی محافظت و مراقبت از فرزندان و اطلاعات خصوصی خود را هم خود بیاموزند و هم به فرزندان خود آموزش دهند.
۳. والدین به نوجوانان بیاموزند از عناوین، عکسها و مطالب درخور و مناسب در صفحات شخصی خود استفاده کنند و در مورد این موضوعات با والدین خود مشورت کنند و از موضوعات پرخاشگرانه ی جنسی استفاده نکنند.
۴. هنگامی که نوجوانان مورد تهدید و یا زورگیری قرار می گیرند، والدین آنها باید روش ها و راههای خروج از تعامل برخط را به آنها آموزش دهند، مثل پایان مکالمه و قفل (بلاک خدمات اینترنتی در موقع زورگیری و مزاحمت، گزارش سریع به والدین و بزرگسالان معتمد در مورد اغواگری جنسی در اینترنت).

بخش سوم: مدیریت رسانه ها در خانواده

ارتقای سواد رسانه ای در خانواده

اطلاعاتی که والدین لازم دارند تا در خصوص مسئولیت هایشان نسبت به فناوری بدانند:

۱. آموزه های مورد نیاز خود والدین: اطلاعاتی است که هر فرد باید به عنوان یک شهروند الکترونیکی در جامعه ی اطلاعاتی داشته باشد و بتواند از آنها استفاده کند.

۲. آموزه های مورد نیاز والدین در قبال فرزندان: ارائهی راهکارها و طرح های حفظ و حراست از فرزندان در برابر آسیب های فناوری و اینکه چطور بتوانند فرزندان را در استفاده صحیح از ابزار فن آوری راهنمایی کنند. این بخش می تواند از دو منظر بررسی شود:

الف) بخش روان شناسی فرزند: یعنی این که والدین باید چه برخوردها و رفتارهایی با فرزندان در استفاده از فن آوری داشته باشند.

ب) بخش فنی: یعنی این که والدین چگونه بتوانند فرزندان خود را در استفاده از ابزار فن آوری کنترل کنند. در اینجا آموزش نکات ایمنی و چگونگی استفاده از نرم افزارهای کنترل والدین بسیار ضروری است.

سواد رسانه ای آمیزه ای از تکنیکهای بهر دوری مؤثر از رسانه ها و کسب بینش و درک برای تشخیص رسانه ها از یکدیگر است. نداشتن مهارتهای مربوط به زبان رسانه ها به عدم درک صحیح محتوای آنها می انجامد. یکی از اهداف سواد رسانه ای این است که به افراد کمک کند تا از فضای رسانه ای استفاده ی مبتنی بر آگاهی و با فایده بکنند.

مراحل سواد رسانه ای:

الف) ارتقاء آگاهی نسبت به رژیم مصرف رسانه ای، و یا تعیین میزان و نحوه مصرف غذای رسانه ای از منابع گوناگون محتوای رسانه ها؛

ب) آموزش مهارتهای مطالعه با تماشای انتقادی؛

ج) تجزیه و تحلیل اجتماعی، سیاسی و اقتصادی رسانه ها که در نگاه اول قابل مشاهده نیست.

بنابراین در مرحله ی اول رژیم مصرف و در مرحله ی دوم ویژگی های پیام مشخص می شود و در مرحله ی سوم نقد پیام صورت می گیرد. در نتیجه با برخورداری از سواد رسانه از انتخاب ساده رسانه ای تا نقد متن و رسیدن به مرحله ی بالاتر آن (فهم و تفسیر زمینه های متن) این امکان برای مخاطب فراهم می شود که در برابر هجوم سرسام آور القای پیامهای رسانه ای، هویت خود را حفظ کند. رشد فن آوری های جدید باعث تسهیل اعمال خلاف

قانون و جرایم، با استفاده از همین فن آوری ها شده است. به نظر می رسد برای کاهش آسیب های اجتماعی نوپدید ناشی از فضای مجازی و رسانه ها، باید قوانین مناسب تصویب شود. ولی مؤثرترین و باصرفه ترین راه، کسب آموزش های تخصصی و امنیتی استفاده از اینترنت و در مجموع، ارتقای سطح سواد رسانه ای است.

استفاده از رسانه ها بدون داشتن سواد رسانه ای، می تواند با اثرات نامطلوبی همراه باشد. تأثیرات نامناسب انواع رسانه ها مانند برنامه های رسانهای غیر مجاز، بازی های رایانه ای، شبکه های ماهواره های برون مرزی، استفاده ی نابجا از اینترنت و ... به صورت افت تحصیلی، مشکلات اخلاقی و رفتاری و آسیب های اجتماعی آشکار می شود. برای پیشگیری از این آسیب ها بهتر است والدین و جوانان به ابزار نیرومند سواد رسانه ای مجهز شوند تا بتوانند به کمک یکدیگر و سایر منابع مفید، فعالانه دست به گزینش گری و پالایش بزنند و رژیم مصرف رسانه ای خود را تنظیم و کنترل کنند.

مراقبت و کنترل والدین و اولیای مدرسه و تدابیر پیش گیرنده برای آسیب های نو پدید

والدین و بچه ها در عین اینکه آگاهی خود را از خطرات اینترنت افزایش می دهند، باید سواد اینترنتی خود را نیز ارتقاء دهند. این آگاهی به آنها کمک می کند با محتوای مضر و غیر قانونی مبارزه کنند و سازمان های مربوط به ایمنی ارتباطات را بشناسند. والدین آگاه احساس امنیت و اطمینان بیشتری می کنند که با فرزندان خود در مورد خطرات شبکه های مجازی و اینترنت بحث کنند و رابطه خود را با فرزندانشان بهبود می بخشند؛ به طوری که وقتی برای بچه ها در موقع استفاده از اینترنت و شبکه های مجازی تجربه ی بدی اتفاق می افتد، آنها برای گزارش این حادثه به والدین خود احساس راحتی و امنیت کنند.

والدین نیز برای استفاده از اینترنت در خانه باید قوانینی وضع کنند. در عین حال وقتی بچه ها در مورد تهدیدها و حوادثی که در اینترنت برایشان اتفاق افتاده است، با والدینشان صحبت می کنند، نباید احساس تهدید کنند که امتیاز استفاده از اینترنت را از دست می دهند. آنها نباید از فرصت کند و کاو و جستجو و فواید دنیای مجازی و اینترنت محروم شوند.

دانش آموزان نیاز دارند که مهارت تفکر انتقادی خویش را توسعه دهند؛ زیرا آنها را قادر می سازد که محتواها و تماس های مضر را تشخیص بدهند و از آن اجتناب کنند. دانش آموزان باید در موقعیتی قرار بگیرند که بتوانند خودشان را حفظ و از اینترنت استفاده سالم بکنند تا بتوانند اهداف شخصی و آموزشی خویش را به پیش ببرند و بعدا برای اهداف حرفه ای و شغلی خود نیز بتوانند بهره ببرند.

مدیریت شبکه های مجازی در خانواده

توصیه هایی برای مراقبت و کنترل کودکان و نوجوانان و نظارت بر استفاده آنان از اینترنت و فضاهای مجازی:

میزان امنیت صفحه شخصیتان را تغییر دهید: اطلاعات خود را فقط به دوستان خود نشان دهید؛

درخواست دوستی غریبه ها را تأیید نکنید: ما نباید فقط از روی عکس افراد، آنان را ارزیابی و به آنها اعتماد کنیم. مجرمان اینترنتی به دنبال این فرصت ها هستند

اطلاعاتی که خیلی شخصی هستند در صفحهی خود ثبت کنید. این اطلاعات مثل ایمیل، تاریخ تولد، شماره تماس، نشانی منزل و اطلاعات خانوادگی است که باید از دسترس مجرمان اینترنتی دور باشد؛

هنگام ثبت عکس هایتان مطمئن باشید که پس زمینه ی عکس مورد نظر، محل سکونت شما را نشان نمی دهد؛ وقتی به سفر می روید درمورد موقعیت مکانی خود چیزی در صفحات مجازی ننویسید. اگر این اطلاعات را به اشتراک بگذارید، برای مجرمان دعوتنامه صادر کرده اید؛

در این شبکه ها درباره ی زندگیتان نکات منفی را به اشتراک نگذارید. این کار یعنی خدشه دار کردن هویت خود به دست خودتان مخاطبان و کاربران در مورد ما و زندگی ما قضاوت می کنند و به ما عکس العمل نشان می دهند. مواظب گفته ها و اعمال خود باشید؛

از شرکای عشقی پیشین خود دوری کنید: وقتی رابطه ای پایان می یابد، دیگر نباید صفحه ی شخصی طرف رابطه را بررسی کنید. آنهایی که به این کار می پردازند اهداف خاصی را دنبال می کنند. اگر می خواهید دچار مشکل نشوید، چنین افرادی را از فهرست دوستان خود حذف کنید؛

دوستان مجازی را جایگزین دوستان واقعی خود نکنید: برای بهبود مهارتهای اجتماعی و سلامت روان خود نیازمند دوستان واقعی و صمیمی هستید؛

در ساعات کاری و اوقات فراغت که در منزل و کنار اعضای خانواده هستید، از شبکه های اجتماعی استفاده نکنید و سعی کنید از تعامل کلامی و عاطفی با دوستان و خانواده ی خود لذت ببرید.

تقویت ارزش ها، باورها و اعتقادات دینی و معنوی در خانواده ها می تواند ضامن بقا و سلامت آن باشد. برای تحکیم مبانی ارزشی و دینی در خانواده ها باید به موارد زیر توجه شود.

رفت و آمد بیشتر با خویشاوندان و دوستان؛

ترویج کارهای گروهی و اجتماعی بین خانواده و اعضای آن؛

اکتفا نکردن به پیامک و تماس تلفنی در احوال پرسی ها و صله رحم؛

برقراری ارتباط کلامی و عاطفی در خانواده و تشویق اعضا برای گفت و گوی بیشتر با یکدیگر؛

مسافرت های جمعی با خانواده؛

ایجاد محدودیت و قاعده برای استفاده از رسانه؛

مقاومت در برابر خواسته ها و نیازهای غیر ضروری فرزندان و مدیریت انتظارات و توقعات اعضای خانواده؛

تدابیر پیش گیرنده جهت مدیریت شبکه های اجتماعی:

الف: تدابیر پیشگیرنده توسط والدین

والدین باید رایانه ها را در جایی از منزل قرار دهند که امکان استفاده از اینترنت همراه با بحث و تبادل نظر در مورد محتواهای آن وجود داشته باشد تا بتوانند آنها را ارزیابی کنند و با این روش، ذهن نقادانه فرزندان را بارور رابه فرزندان خود ابلاغ کنند و موضوعات و موارد مربوط را به آنها تذکر دهند؛

والدین باید دیدگاه خود در خصوص موضوعات صریح جنسی و رفتارهای ناشایست را تشریح کنند و برای فرزندان دربارهی غیرمجاز و مخرب بودن برخی از سایتها توضیح دهند؛ زیرا در غیر این صورت، آنها واکنش منفی نشان خواهند داد و به بیراهه خواهند رفت؛

والدین باید این واقعیت را بپذیرند که فرزندان نسبت به آنها بیشتر با فضای اینترنت و شبکه های اجتماعی مجازی خو گرفته اند؛ لذا اگر می خواهند در این مورد اقدامات مؤثرتری انجام دهند، باید وقت بیشتری را صرف و این خلا را پر کنند؛

مجموعه اطلاعاتی که نوجوانان وارد رایانه می کنند، باید قابل ردیابی باشد و از مخفی کردن و پاک کردن آنها خودداری کنند تا والدین در صورت ضرورت بتوانند آنها را بازبینی نمایند و بر فعالیتهای آنها اشراف داشته باشند.

ب: تدابیر پیشگیرنده توسط اولیای مدرسه

معرفی سایتهای مفید توسط مسئولان مدرسه و مربیان در زمینه های مختلف می تواند پاسخگوی بسیاری از کنجکاوی های دانش آموز باشد؛

نظارت و کنترل مسئولان مدرسه بر فعالیتهای اینترنتی دانش آموزان در مدرسه، می تواند یکی دیگر از راههای جلوگیری از آسیب های اینترنتی باشد.

یکی دیگر از عواملی که می تواند در نحوه ی استفاده از اینترنت توسط نوجوانان نقش بسزایی داشته باشد، دوستان، برادر با خواهر بزرگتر با اطرافیان بزرگ تر از آنهاست. این افراد علاوه بر این که به نوجوانان نحوه ی صحیح استفاده از اینترنت را می آموزند، مراقب اشتباه کاری آنها نیز خواهند بود و چنانچه آموزش دیده باشند، می توانند با تذکرات صحیح و به موقع خود، از سوء استفاده توسط آنان جلوگیری کنند؛ مشروط بر این که این افراد، قبلاً آزموده شده باشند و صلاحیت های اخلاقی و اعتقادیشان برای خانواده احراز شده باشد.

پایان

**نهضت سواد رسانه ای انقلاب اسلامی
استان یزد**